

परीक्षा निर्देश -

- (i) इस प्रश्न-पत्र में चार खण्ड हैं।
- (ii) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
- (iii) प्रत्येक प्रश्न के अंक उसके सामने दिए गए हैं।

खण्ड - क (अपाठितांश - अवबोधनम्)

प्र०१: अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानाम्
इतराणि लिखत -

संस्कृतभाषा देवभाषा प्रायेण सर्वासां भारतीयभाषाणां जननी
प्रादेशिक-भाषाणां प्राणभूता इति। यथा प्राणी अन्नेन जीवति
परन्तु वायुं विना अन्नमपि जीवनं रक्षितुं न शक्नोति तथैव
अस्मद्देशस्य कापि भाषा संस्कृतभाषाक्वम्बं विना जीवितुम्
अशक्नोति निःसंशयम्। अस्यामेव अस्माकं धर्मः अस्माकमितिहासः
अस्माकं भूतं भविष्यञ्च सर्वं सुसन्निहितम् अस्ति।

(अ) एकपदेन उत्तरत -

(क) प्रादेशिक-भाषाणां प्राणभूता का ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(क) अस्माकं संस्कृतभाषायां किं किं सुसन्निहितम् अस्ति ?

(ग) 'रक्षितुम्' इति पदे कः प्रत्ययः ?

(घ) 'अधर्मः' इत्यस्य अत्र किं विलोमपदं प्रयुक्तम् ?

(ङ) अस्य गद्यांशस्य शीर्षकं लिखत।

(5)

प्र०२: अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि
लिखत -

भगवान् श्रीकृष्णः अर्जुनमुपादिशति - यथा नरः जीर्णानि वासांसि
विहाय अपराणि नवानि गृह्णाति तथा देही जीर्णानि शरीराणि
विहाय अन्यानि नवानि संयाति। जातस्य मृत्युः ध्रुवः मृतस्य
च जन्म ध्रुवम्। तस्मात् त्वम् अपरिहार्ये अर्थे शोचितुम्
नार्हसि अथ चेत् त्वम् इमं धर्म-संग्रामं न करिष्यसि ततः
स्वधर्मं कीर्तय हित्वा एवं पापमवाप्स्यसि। अन्यच्च

लोकाः ते अकीर्तिं कथयिष्यन्ति, अकीर्तिः च मरणात् अनिश्चये । हतो वा स्वर्गं प्राप्स्यसि जित्वा वा महीं भोक्ष्यसे तस्मात् हे कौन्तेय ! त्वं मुद्घाय कृतनिश्चयः उत्लिष्ठ ।

(अ) एकपदेन उत्तरत-

(क) हतः कौन्तेयः कं प्राप्स्यति ?

(ख) जित्वा कौन्तेयः काम् भोक्ष्यसे ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(ग) देही केन प्रकारेण अन्यानि नवानि शरीराणि गृह्णाति ?

(घ) 'विहाय' इति पदे कः उपसर्गः कश्च प्रत्ययः ?

(ङ) 'जन्म' इति पदस्य किं विलोमपदं प्रयुक्तम् ?

(च) 'स्वर्गं प्राप्स्यसि' अत्र क्रियापदं किम् ?

(छ) 'जीर्णानि वासांसि' अत्र विशेषणपदं किम् ?

(ज) अस्य अनुच्छेदस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।

(8)

खण्ड-ख (रचनात्मकं कार्यम्)

प्र०३ प्रवृत्त शब्दसूची साहाय्येन उचित पदानि खित्वा रिक्तस्थान पूर्तिः करणीया-
 एकदा _____ एकः आहारार्थं _____ ग्रामं प्रविष्टः । तत्रत्याः _____
 जम्बूकदर्शनैः जातरोषाः तं प्रत्यधावन् । सः जम्बूकः अपि
 प्राणरक्षणाय _____ प्रविष्टः । तत्र स्थापिते नीलीभाण्डे च _____ ।
 अनन्तरं नीलवर्णं मनोहरं स्वशरीरं _____ मुदितमनाः शनैः बहिः
 निष्क्रान्तः । विचित्रवर्णं तम् अपूर्वसत्त्वं _____ कुम्बुराः अपि
 _____ दूरं पलायिताः ।

शब्दसूची

मन्यमानाः, जम्बुकः, रजकगृहं, विलोमय, पतितः, कुम्बुराः, भयात्
 सायंकाले ।

(8)

प्र०५

अधोलिखितानि संकेतपदानि आधृत्य अनुच्छेदं लिखत-
 षड्वहवः, ऋतुराजः, नशीतं, नउष्णं, प्रकृतेः, शोभा, कोकिलाः
 सरोवरेषु ।

अथवा

अधोलिखित विषयोपरि अनुच्छेदं लिखत-
 "रामायणम्" ।

(8)

पृ०५ अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत -

अपगतमलै हि मनसि विशन्ति सुखेनोपदेशगुणाः । हरति
आतिमलिनमपि दोषजातं गुरुपदेशः । गुरुपदेशश्च नाम
अखिलमलप्रक्षालनक्षमम् अजलं स्नानं विशेषेण तु राज्ञां
विरला हि तेषामुपदेष्टारः ।

प्रश्नाः - (अ) एकपदेन उत्तरत -

(क) दोषजातं कः हरति ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(ख) केषाम् उपदेष्टारः विरलाः भवन्ति ?

(ग) 'अजलम् स्नानम्' इति पदे किं विशेष्यम् ? (4)

(घ) 'सुखेन' इत्यस्य किं विलोमपदं प्रयुक्तम् ? (अथवा)

(ङ) 'दोषजातं हरति' अत्रयोः पदयोः क्रियापदं किम् ?

पृ०६

अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत -

सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणुते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ॥

प्रश्नाः (अ) एकपदेन उत्तरत -

(क) मानवः क्रियां कदा न विदधीत ?

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(ख) गुणलुब्धाः सम्पदः किं कुर्वन्ति ?

(ग) 'विवेकः' इत्यस्य अत्र किं विलोमपदं प्रयुक्तम् ? (4)

(घ) 'गुणलुब्धाः सम्पदः' अत्र विशेष्यं किम् ? (अथवा)

(ङ) 'कुर्वन्ति' इति पदस्य अत्र कः पर्यायः प्रयुक्तः ?

पृ०७

अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत -

अरुन्धती - रुहि वत्स ! (त्वमुत्सङ्गे गृहीत्वा आत्मगतम्) दिव्या
न्य केवलमुत्सङ्गात्पिरात्मनोरथोऽपि मे पूरितः ।

कौशल्या - इतोऽपि तावदेहि । (उत्सङ्गे गृहीत्वा) अहो न केवलं
मांसलोज्ज्वलेन देहवन्धनेन, कलहसधोषधर्षरानुनादिना स्वरेण
न्य राममदमनुसरति ।

प्रश्नाः (अ) एकपदेन उत्तरत

(क) कः उत्सङ्गे उपविशति ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत -

(ख) बालकस्य देहबन्धः कीदृशः ?

(ग) लवः कम् अनुसरति ?

(घ) "शिरसा" इति पदे का विभक्तिः ? (अथवा)

(ङ) "प्रविश्य" इति पदे कः उपसर्गः कस्य प्रत्ययः

(4)

प्र०८

(क) महाकवि 'कालिदासस्य' अथवा कवि 'अम्बिकादत्तस्योपरि' हिन्दीभाषायां संक्षिप्त परिचयं लिखत।

(ख) 'बालकौ तुकम्' अथवा 'विक्रमस्यौरार्थम्' पाठस्य सारं संक्षेपेण हिन्दीभाषायां लिखत।

(2½+2½ = 5)

प्र०९

कयोः द्वयोः भावार्थं स्पष्टीकुरुत -

(क) कौलीचतस्रो वश चाहर।

(ख) क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम्।

(ग) उपभोक्तृणामपि अभियोगो नास्ति विभागस्य विपक्षे। (2½+2½=5)

प्र०१०

वस्तुनिष्ठ प्रश्नः - निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न 1 अंक का है, उसके चार विकल्प दिए जा रहे हैं, जिनमें से केवल एक सही है, इनमें से सही विकल्प लिखिए :-

(i) विद्यया किम् अश्नुते ?

(क) अमृतम् (ख) मृत्युं (ग) परमात्मा (घ) आत्मा

(ii) अंकर्मणाः किं ज्यायः ?

(क) अकर्म (ख) धनम् (ग) कर्म (घ) कार्यम्

(iii) चन्द्रापीडं कः उपदिशति ?

(क) शूकः (ख) वैशम्पायनः (ग) तारापीडः (घ) शुक्रासः

(iv) समुद्राः कति सन्ति ?

(क) षट् (ख) सप्त (ग) अष्ट (घ) नव

(v) सर्वत्र कीदृशं नीरम् अस्ति ?

(क) भरालराजितम् (ख) मीनराजितम् (ग) नीरजराजितम् (घ) पुष्परजितम्

(vi) उद्भिज्ज-परिषदः सभापतिः कः आसीत् ?

(क) मानवः (ख) अश्वत्थः (ग) वनस्पतिः (घ) लेखकः

(vii) शिल्पिभिः मनोहरः मण्डपः कारितः। (प्रश्ननिर्माणं कुरुत)

(क) कैः (ख) कस्य (ग) कस्मिन् (घ) केन

(viii) सत्कविः शब्दार्थौ द्वौ अपेक्षते । (प्रश्ननिर्माणं कुरुत)

(क) कस्य (ख) किम् (ग) कम् (घ) कौ ।

(ix) अश्व रोहितानां मध्ये चरतु । (प्रश्ननिर्माणं कुरुत)

(क) कान् (ख) किम् (ग) केषाम् (घ) कस्मिन् ।

(x) कौत्सः वरतन्तोः शिष्यः आसीत् । (प्रश्ननिर्माणं कुरुत)

(क) कस्मै (ख) केषु (ग) कः (घ) कम् ।

(xi) 'मृगमये' शब्दस्य कः अर्थः ?

(क) लोहे के बने हुए (ख) चांदी के बने हुए

(ग) तांबे के बने हुए (घ) मिट्टी के बने हुए ।

(xii) 'औदार्यम्' शब्दस्य कः अर्थः ?

(क) मधुरता (ख) उदारता (ग) कठोरता (घ) सरलता ।

(xiii) यद्यपि नीरजरजितं _____ सर्वत्र अस्ति, _____ मानसं
_____ विना न रमते । (सही विकल्प चुनिए)

(क) मरालस्य, मानसं, नीरं (ख) नीरं, मरालस्य, मानसं

(ग) मानसं, मरालस्य, नीरं (घ) मरालस्य, मानसं, मानसं । (13x1=13)

खण्ड घ (द्वन्द्वोऽलंकार परिचयः)

प्र०11 कयोः द्वयोः द्वन्द्वस्योः लक्षणम्, उदाहरणं, संगतिसहितं लिखत-
अनुवृत्तम्, वसन्ततिलका, मालिनी । (3+3=6)

प्र०12 कयोः द्वयोः अलंकारयोः परिभाषाम्, उदाहरणं संगतिसहितं लिखत-
यमकः, उत्प्रेक्षा, श्लेषः । (3+3=6)

प्र०13 बहुविकल्पीय प्रश्नाः -

(i) कस्मिन् गणे सर्वे वर्णाः गुस्वः भवन्ति ?

(क) सगणे (ख) नगणे (घ) मगणे (घ) तगणे

(ii) 'वसन्तः' इति पदे कः गणः ?

(क) यगणः (ख) भगणः (ग) रगणः (घ) जगणः

(iii) _____ उपमा भेदे । (रिक्तस्थानं पूरयत)

(क) अनुप्रासः (ख) साधर्म्यम् (ग) रूपकम् (घ) अर्थान्तन्यासः ।

(iv) _____ अनुप्रासः । (रिक्तस्थानं पूरयत)

(क) उपमा (ख) वैषम्येऽपि (ग) वर्णसाम्यम् (घ) स्वरस्य । (4x1=4)